

TARİHE DUYULAN İLGİ: KEMAL TAHİR

Yılmaz DAŞLI*

“Çok az şey biliyorduk. Memleketi bilmiyorduk, Halkı bilmiyorduk çünkü tarihimizi bilmiyorduk dersem, neden az şey bildiğimizi yeterince anlatmış olurum” (Tahir, 1991b: 11).

Özet: Kemal Tahir Türk edebiyatının önemli romancılarından biri olmasının yanı sıra önemli bir düşünürdür. Kemal Tahir’i yalnızca romancı kişiliği ile tanımlamaya çalışmak onu dar kalıpların içerisine hapsedmek demektir. Kemal Tahir, eserlerinde birçok toplumsal içerikli konulara yer vermiş ve tartışmıştır. Bu konular içerisinde belki de en önemli olanı Türk toplum tarihine duymuş olduğu ilgidir. Kemal Tahir, bugün içinde bulunduğumuz birçok sorunun kökeninin Türk toplum tarihinde saklı olduğunu, bu nedenle tarihten bağımsız bir şekilde sorunlara çözüm arama çabalarının boşuna olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre bugünü anlamak demek dünü anlamak ile eşdeğerdir. Eğer dünü iyi anlar ve değerlendirebilirsek işte o zaman sorunlarımıza kalıcı bir çözüm bulabiliriz. Bu çalışmada, tarihin özellikle Türk toplum tarihinin Kemal Tahir için neden önemli olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Tarih, Toplumsal Sorunlar Ve Türk Toplum Yapısı.

The Interest Towards to History: Kemal Tahir

Abstract: In addition to being one of the major novelists, Kemal Tahir was also an important thinker. Trying to describe him with his own novelist personality means to imprison him in a narrow pattern. His works consists of many social topics. The most important one among these topics is his interest in history of Turkish society. He emphasizes that the roots of many problems that we have are hidden in history of Turkish society and for that reason the efforts of searching for a solution to problems are vain. According to him, understanding

---

* Öğr. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi Yıldızeli Meslek Yüksek Okulu.

today is equivalent to understanding the past. If we understand the past and evaluate it very well, we can find a permanent solution for our problems. In this study, it has been explained why the history, especially the history of Turkish society, is important for Kemal Tahir.

Key words: Kemal Tahir, History, Social Problems and the structure of Turkish society.

1. Giriş

Türkiye'nin düşün tarihi üzerinde Kemal Tahir kadar birbirinden farklı değerlendirmeler yapılmış, çelişik yorumlarla tanıtılmaya çalışılmış bir başka düşünür/ romancı var mıdır? Türk edebiyatında ve düşünce tarihinde yapıtları ve düşünceleri en çok tartışılan yazarların başında Kemal Tahir gelmektedir. Aslında onun yazınsal ve siyasal duruşuna bakıldığında bunda şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü o dingin günlerde değil hep bir fırtınanın içinde yaşamayı seçmiş, kalıplara başkaldıran bir sanatçı, düşünür kimliği sergilemiştir. Marksizmi, Osmanlı'yı, Batıcılığı, tarihi yeniden sorgulamış, her şeyde ve her yerde Türk gerçeğini aramıştır. Marksizm de dahil hazır ve ithal kalıplara direnmiş, Marksistliği yerli bir bakış açısıyla yorumlamamış Osmanlı'ya saygıyla, sevgiyle bakmıştır. Bütün bu yönleriyle, tarih/toplum tezleriyle, edebiyata bakışıyla her kesimin kendine hem yakın hem de uzak bulunduğu edebiyatımızın, düşünce dünyamızın ele avuca gelmez isimlerinden biri olmuştur. Kimine göre gerici/Osmanlıcı, kimine göre tartışmasız bağımsız sosyalist bir aydındır. Kemal Tahir için ise yıllardır birbiriyle taban tabana zıt görüşler ileri sürülmektedir.

Kemal Tahir üzerine çok söz söylenen, çok yazı yazılan romancıların başında gelmektedir. Kemal Tahir romancı olmasının yanı sıra eserlerinde toplumsal içerikli konuları ele alması nedeniyle filozofik yönü ağır basan bir romancıdır. Kemal Tahir, kimi düşün adamları tarafından eleştirilirken, kimi düşün adamları tarafından ise olumlu bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Şu ya da bu biçimde Kemal Tahir, günümüzde düşün adamları tarafından önemli bir uğrak noktasıdır.

Kemal Tahir'in eserlerinde işlemiş olduğu konular Türk toplumunun önemli sorun alanlarını oluşturmaktadır. Bir anlamda Kemal Tahir bu sorunlara cevap arama arayışı içerisindedir. Kemal Tahir, sorunların çözümünü araştırırken, Türk tarihine eğilmekte ve Türk tarihine derinlemesine bir inceleme yapmaktadır. Buradan hareketle, Kemal Tahir, içinde bulunduğumuz sorunların çözüm önerilerinin Türk toplum tarihinde yattığı vurgusunu yapmaktadır. Kemal Tahir'e göre, bugünü anlayabilmemiz için dünü çok iyi bilmemiz gerekir. Eğer dünü iyi anlar ve doğru değerlendirebilirsek, günümüzü daha iyi anlayabiliriz.

1. Kemal Tahir'in Tarihe Bakış Açısı ya da Bugünü Anlamada Dünün Önemi

Tarih ile diğer toplumsal bilimler aynı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu yüzden toplumsal sorunlara çözüm arama çabalarımızda tarihin deney ve girişimleri toplumsal bilimler için büyük önem taşımaktadır (Sezer, 1993: 85). Bütün toplumsal olaylar tarih içinde oluşmaktadır. Bu nedenle toplumsal sorunlarımızı tarihten kopuk bir şekilde açıklamak olası değildir. Başka bir ifade ile bugün çözmeye çalıştığımız sorunlar geçmişle ilgilidirler ve bu nedenle de ön koşullarla ilgili bilgileri biz ancak tarihte bulabiliriz (Sezer, 1993: 82).

Türkiye ile ilgili yeni kuram model tasarımı ya da kavram geliştirirken bunların hangi değişik amaca hizmet edeceğini bilmek zorundayız. Soyut kavramlardan yola çıkarak Türk toplum gerçeğini değerlendirmek yerine Türk toplum gerçekliğinden hareket ederek yeni kavram model ve kuramlar geliştirmeliyiz. Ancak bu şekilde Türk toplum gerçeğini anlayabiliriz. Bunlardan dolayı Türk toplum tarihine eğilmemiz gerekmektedir. Toplumsal bilimler ve özellikle sosyoloji bilimi dünyanın hiç yerinde olmadığı kadar Türkiye'de tarihle ilişki kurmak zorundadır (Sezer, 2006: 67-68). Türk toplum tarihine yeterince eğilebildiğimiz sürece toplumsal yapımızın içinde bulunduğu sorunlara çözüm üretebiliriz.

Tarihe duyulan yoğun ilginin nedeni 27 Mayıs'tan sonra sol düşüncenin canlılık kazanmasıdır. Bu dönemde, bilim adamlarının tarihe yönelmelerinin nedeni Türk toplumunun içinde bulunduğu sorunlara Türk toplum tarihinden dolaşarak çözüm bulmak istemeleridir. Türk toplum tarihi insanlığın evrim tarihi ile ilişkileri içinde, diyalektik yöntemlerle açıklanmak istenir. Osmanlı ve Türk toplum tarihinin ekonomik ve toplumsal boyutları ile ele alınmasında Marksist yorum tarzı ve Alman Tarihçi okulunun büyük payı vardır (Kaçmazoğlu, 2002: 306). 1960'lı yıllarda Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyetini dolayısıyla toplumunu temel alan sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel tarihle ilgili pek çok değerli çalışma kaleme alınmıştır. 1960'larda tarihe duyulan yoğun ilgi Osmanlı ve Türk toplum tarihine ilişkin tartışmalar ve o güne kadar görülmeyen bir oranda kitap ve dergilere yansımış ve bu yayınlar Türkiye'nin geri kalış nedenleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

27 Mayıs sonrasında özellikle sosyolog ve iktisatçılar geçmişi anlayarak geleceği şekillendirmek, dolayısıyla tarihsel verilerden yararlanmak istemişlerdir. Bu toplumbilimciler bir yandan geri kalmışlığımızı veri olarak kabul ederken, diğer yandan da bu geri kalmışlığımızın nedenlerini tarihte aramışlardır. Batının geldiği yere biz neden gelemiyoruz? Bunun önündeki engeller nelerdir? gibi sorularla birlikte, 1960'larda bu başarısızlığın nedenleri araştırılmaya başlanmıştır (Kaçmazoğlu, 2002: 307).

1960'lı yıllar Türk toplum tarihi ile ilgili tartışmaların yoğunlaştığı, hazır tarih kalıpları kullanımlarının arttığı, ithal açıklamaların geçerli olduğu bir

dönem olmuştur. Döneme tarihsel mirasımızdan memnun olunmadığı ancak geçmişin de yok sayılamayacağı anlayışı egemendir. Eş deyişle, toplumlar arasındaki hak ettiğimiz yeri yeniden belirleyebilmek için tarihsel mirasımızın ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Tarihsel mirasımızı ortaya çıkarabilirsek, o miras üzerine Batılılaşma çabalarını yeniden kurgulamak ve daha verimli Batılılaşma aşaması gerçekleştirmek mümkündür. İşte 1960'lı yıllarda düşün adamlarının tarihe yönelmelerinin ardında yatan temel neden bunlardır.

Kemal Tahir tarihe büyük bir önem vermekte olup Türk toplumuna ilişkin düşüncelerinin çıkış noktasıdır. Onun düşüncesinde bugünü anlamak ve yarına ilişkin çıkarsama da bulunurken toplumun bugüne kadar ne tür ekonomik, siyasal ve toplumsal ilişkilerden, değişim ve aşamalardan geçtiğinin bilgisini bize veren tarih vaz geçilmez bir önem sahiptir. Başta *Devlet Ana* (2005) ve *Yorgun Savaşçı* (2003) olmak üzere romanlarının hemen hemen tamamına yakın bir kısmında ve ölümünden sonra yayınlanan *Notlarında* konu Osmanlı ve Türk toplum tarihidir.

Kemal Tahir'de dönemin diğer düşün adamları gibi tarihe yönelmiştir. Ona göre, tarih, başta sosyoloji olmak üzere bütün bilimlerin anasıdır. Sadece tarih bilimi insan gerçeğinin bilimidir. Bir toplumun içinde bulunduğu sorunların nedeni nasıl ki tarihin derinliklerinde ise aynı şekilde kurtuluşunun yolları da tarihin derinliklerindedir (Kızılçelik, 2004a: 92). Türkiye'nin tarihinde günümüz sorunlarını çözecek önemli birikim ve deneyimler vardır.

Kemal Tahir (1992a: 147) tarihe yönelme sebebini şöyle ifade etmektedir: “gerçekçi romanlar yazan bir sanatçı olarak, ben, toplumumuzda, batılılaşmanın neden istenen sonuçlar vermediğini aradım. Bu arayış beni tarihimizi yeni bir açıdan öğrenmeye incelemeye zorladı”. Anlaşıyor ki; Kemal Tahir için tarih, en önemli kırılma noktasıdır. Toplumların kimlikleri tarih içerisinde yaşam bulur ve anlamını kazanır. Toplumların dününe vakıf olmak onun bugününe ve yarınına vakıf olmaktır. Bu nedenle Kemal Tahir, düşüncelerinin temelini tarihi koymuştur. Onun düşün sisteminde tarih günümüzün ve geleceğimizin belirleyicisidir.

Kemal Tahir (1991b: 11) “tarihini bilmek, onu ezberlemek, aklında tutmak, yeri geldikçe kullanmak demek değildir. Tarihini gerçekten bilmek, onu geleceğe doğru aşmak” olduğunu belirtir. Türk toplumu özelinde tarihi bilmek ve tarihe bakmak ise evvela bu toplumun dünya milletleri içerisinde yerini belirlemekle mümkündür. Bu da, her şeyden önce Doğu-Batı ayrımını ortaya koymakla mümkündür (Tahir, 1992c: 364). Burada şöyle bir problem karşımıza çıkmaktadır: Kemal Tahir, tüm hareket noktasını geçmişten alırken, geçmişe yönelimde ise içinde bulunduğumuz anı yani bugünü esas almaktadır. Yani Onun için, Türk toplumunu anlama girişimi ona ait bugünkü konumundan başlayarak bugünün ışığında geçmişe bakmak gerekmektedir. Bu yaklaşım Tanpınar'ın ifadesiyle “günün ışığında maziye görmek” olarak düşünülse de

bugünün hükümleriyle geçmişe kimlik biçmek gibi bir tehlikeyi de bünyesinde barındırmaktadır. Böyle bir yaklaşımın tez-antitez ekseninde dar bir kulvarda ilerleyebileceği gibi de düşünülebilir, ancak Kemal Tahir, takip ettiği yöntemi yani tarihi, tarihin zaman içinde inşa ettiği kendi ölçütleri ile muhakeme etme sayesinde büyük oranda böyle bir hataya düşmemiştir (Coşkun, 2006: 336-337).

Tarihe verdiği bu kuşatıcı anlamdan dolayı Kemal Tahir, Türkiye'nin biricik zenginlik kaynağı olarak tarihi görmektedir (Tahir, 1991a: 30). Bu ifadeleri ile toplumu, adeta tarihin ellerinde vücut bulan bir yapı olarak gören Kemal Tahir, aynı şekilde insanı da tarihin çocuğu olarak görmektedir. Onun düşün sistemi içerisinde tarih sahibi toplumlar, büsbütün dağılmadıkça özelliklerini muhafaza ederler. Neden, nasıl ve ne kadar hırsla inkâr edilmek istenirse edilsin, milli tarihler insanların ruhlarında şuurlarında davranışlarında etkisini aralıksız sürdürür. Bu etkiyi silip süpürmek en güçlü kurumların bile haddi değildir" (Tahir, 1992a: 14).

O halde denilebilir ki Kemal Tahir, bilinçli bir şekilde, kendini devam ettiren her toplumun veya insanın varlığını ancak tarih ile devam ettirebileceğini ifade etmektedir. Ona göre toplumun içinde bulunduğu sorunlarının ve çözümlerinin çaresi tarihte saklıdır. Tarih toplumun bugün içinde bulunduğu sorunların çözüm kaynağıdır. Tarihten bağımsız bir çözüm arama gayreti boşa bir çalışmadır. Bloch (1983: VII)'un da dediği gibi "bugünü anlamak geçmiş bilmekten" geçmektedir. Yine aynı şekilde Mills'in de ifade ettiği gibi "eğer sosyolog tarihten kopmuşsa ve insan konularına tarihsel bir düşünüş ile yaklaşmazsa, bugün araştırmalarına, yön verecek olan sorunları gereği gibi temellendiremez" (Mills'den Akt. Kızılcelik, 2001: 5). İşte Bloch, Mills ve Kemal Tahir'in tarih anlayışları ve tarihe duydukları ilgi bu noktada kesişmektedir. Bu düşünürlere göre toplum bilimciler ve aydınlar tarih ile olan münasebetlerinde büyük bir yanılğı içerisinde, sosyal bilimcilerin, tarihin ne olduğunu ya da ne olmadığını bilemediklerini, anlamını kavrayamadıklarını dolayısıyla tarihin toplum için taşıdığı önemin farkında olmadıklarını belirtmektedirler. Buradan hareketle denilebilir ki; Türk aydını ya da toplum bilimcileri büyük bir yanılğı içindedirler çünkü tarihi yeterince bilmemektedirler ya da tam anlamıyla değerlendirememektedirler.

Kemal Tahir göre, Türk insanın kötü hastalığı olan kendini ve geçmişini merak etmeme hastalığı hala devam etmektedir. Eser yazmak gibi bu hastalığı sağıltmak görevi de sanatçındır. Bu nedenle sanat tüm bilimlerin anası olan tarih bilimlerinin dışında olamaz. Türk insanın kendini geçmişini ve kültürünü merak etme, Batı'nın kültür emperyalizmine karşı milli kültürüne sahip çıkma görevini en az tarihçiler kadar, sanatçılara, aydınlara, sosyologlara ve bütün bilim adamlarına yüklemiştir (Fedai, 2003: 301). O halde Türk aydınının yapması gereken birinci iş kendi toplumun yapısını ve sosyal tarihini ortaya koymaktır.

Ama bu gayret hazır kalıp ve şemalara uygun açıklamalar bulmak amacıyla yapılmamalıdır (Sarıkoça, 2003: 210).

Kemal Tahir'e göre bütün Türk aydınları, uzak ve yakın tarihimiz üzerine derinlemesine eğilmeli, özellikle, öğüle öğüle tabu haline getirilen olaylar ve kişiler üzerinde dikkatle durmalı, bu kişilerin yalancı kahraman oldukları halde gerçek kahramanmış gösterilmeleri özellikle araştırmalıdır (Tahir, 1992a: 136).

Türk toplumu coğrafi olduğu kadar siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal olarak batı toplumlarından farklıdır. Bu nedenle, Türk toplum tarihi, kalıpları ve nitelikleri bakımından Batı toplumlarınıninkinden farklılık göstermekte olup asla uyuşmamaktadır. O halde yapılması gereken önemli bir iş Batı toplumlarının tarihini açıklamaya yönelik ileri sürülmüş iki karşıt görüşten, yani metafizik tarih ile materyalist tarih fikrinden kendimizi sıyırmak, Türk tarihine yerli bir bakış açısıyla yeniden eğilmektir (Kızılcıkelik, 2012: 167).

Kemal Tahir, Türk toplumunun tarihsel geçmişine eğilmeyi görev bilmiş ve bunu da yazmış olduğu kitaplarda sık sık dile getirmiştir. Tarihe eğilmek toplumumuzun bugün içinde bulunduğu zorluklardan ve çıkmazlardan kurtulmasının gücünü içine bulundurmaktadır. Sorunlar nasıl ki tarihsel süreç içinde oluştuysa, çözümde bu sürecin köklerine inilmesiyle sağlanabilir. Gerçekçi bir düşünür, içinden çıktığı toplumun insanlarını derinlemesine incelemelidir. Bir düşünür için en büyük gerçek kendi insanların gerçeğidir. Kemal Tahir (1989a: 273) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Ben gerçekçi bir roman yazarı olarak bu inançla Anadolu Türk insanına, onun tarihine eğilmek zorunluluğu duydum... Bunu ararken şu gerçeğe vardım: kendi gerçeklerimizi derinlemesine ve genişlemesine bilmedikçe hiçbir yabancı kültürden, bilimden hatta teknikten yararlanabilmek söz konusu olamaz. Hele bizde olduğu gibi tarihsel şartlar içinde uzun süre kendi gerçeklerini yabancı seter kalıplara göre biçimlemeye uğraştığı halde”.

Türkiye'nin ekonomik-sosyal durumundaki zorlukların kendi gerçeklerimiz içerisinde bir çıkar yolu vardır (Tahir, 1991a: 94). Bir diğer deyişle içinde bulunduğumuz sorunları, sıkıntıları ancak tarihimizi iyi incelersek çözüme kavuşturabiliriz. Fakat Türk düşün adamları Batı'yı bildikleri kadar Türk toplumunu bilmiyorlardı.

Kemal Tahir bütün eserlerinde Tarih konusu üzerinde uzun uzadıya durmaktadır. Kemal Tahir (1990: 26) tarihle ilgilenme nedenini şöyle ifade etmektedir: “Tarihle, Türk İnsanı'nın soyunu yanlışlara düşmeden bulabilmek için ilgileniyorum. İnsanlarımızın çeşitli olaylar karşısında nasıl davranabileceklerini önceden gerçeğe yakın kestirmek, neden böyle davrandıklarının yasalarını bulabilmek, insan dramını anlatmağa uğraşan bir romancı için elbette zorunludur. Bu ilgi yalnız romancılar için değil, bütün halkçılıkla ilgili gerçek aydınlar için gereklidir. Bunun bedeli de bence tarihi iyi bilmekle, her yeni durumda yeniden değerlendirmekle mümkün olabilir”. Diğer

bir ifade ile Kemal Tahir, Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunlara çözüm önerileri üretmek amacıyla tarihe yönelmektedir.

Çoğu kişide, tarihle, ancak savaşlar, diplomatik ilişkiler veya başka büyük olaylar yönünden ilgilenme eğilimi vardır. Tarih öğretmenin yüzeyciliği de bu eğilimi destekler. Oysa savaşlar, diplomatik ilişkiler, her türlü büyük olaylar, bazı sosyal ve ekonomik gelişmelerin sonuçlarıdır. Etkenleri bilmeden, o etkenleri çözümleyip anlamadan, o etkenlerin ardında yatan insan ruhunu kavramadan hiçbir anlamı ve yararı yoktur (Ecevit, 2000: 138). Ulusal karakterimiz, kendi tarihimiz içinde yoğrulup oluşmuştur. Kendimizi tanımamız için tarihimizi bilmemiz gerekir. Ama bu yüzeysel bir tarih bilgisi olmamalıdır. Kemal Tahir (1991b: 11)'in deyişiyle "Tarihini bilmek, ezberlemek, onu aklında tutmak, yeri geldikçe kullanmak demek değildir. Tarihini gerçekten bilmek, onu geleceğe doğru aşmak demektir". Batı ile bütünleşme düşüncesinin hâkim olduğu yıllarda herkesin, Batıyı tanımamız gerekir dediği bir dönemde, Kemal Tahir kendimizi tanımamızın, kendi tarihimizi bilmemizin dolayısıyla da Osmanlıyı anlamamız gerektiğinin altını çizmiştir.

Kemal Tahir, Türk toplumunun tarihsel geçmişine eğilmeyi görev bilmiş ve bunu yazmış olduğu kitaplarda sık sık dile getirmiştir. Ona göre, tarihe eğilmek, bugün toplumumuzun içinde bulunduğu zorluklardan ve çıkmazlardan kurtulmasındaki en önemli yollardan biridir (Şan, 2003: 184). Sorunlar nasıl ki tarihsel süreç içinde oluştuysa çözümde bu sürecin köklerine inilmesiyle sağlanabilir.

Tarih yaşadığımız günlerin gücü, gelecek günlerin ışığıdır. Tarihini inkâr eden toplumlar, kendilerini güçsüz bırakmaya, geleceği karanlık görmeye çabalyorlar demektir. Hiçbir toplum böylesi bir ihaneti kendisine, kendiliğinden yapamaz. Böyle bir çıkmaza kendiliğinden giremez. Ancak düşmanlarının zoruyla ya da aldatmasıyla bu en büyük felakete uğratılır. Türk toplumu da kendi tarihine yabancılaştırılmıştır. Bu yüzdendir ki geleceğini şekillendirmekte zorluk yaşamaktadır.

Bir toplumun tarihine karşı çıkılmaz. Bir toplumda bazı kişiler ya da kurumlar, kimin olursa olsun işlerini kolaylaştırmak için (ki bu iş daima sömürü işidir) tarihe karşı çıkma öğüdünü veriyorlarsa ya da böyle davranmaya yelteniyorlarsa geçici kişilerin çıkarlarından başka bir şey düşünmüyorlar demektir. Toplumlar ve kişiler, ancak tarihleri kadar büyüyebilirler, ancak insanlığın tarihinde tarihlerinin yeri ölçüsünde yararlı eserler verebilirler. Bunun dışında görülen bütün örnekler baştan sona aldatıcıdır (Tahir, 1992b: 26). Kemal Tahir'e göre bugün içinde bulunduğumuz bütün sıkıntıların, zorlukların kaynağı, dış güçlerin bizi, kendi çıkarlarına göre Batılaşmaya zorlamaları ve bunu tarihimiz üzerinden istemeleridir (Tahir, 1992b: 196).

Ekonomi, sosyoloji ve tarih bilimleri bakımından şimdiye kadar Osmanlı yeterince incelenmemiş ya da eksik incelenmiştir. Osmanlı ileri bilim

metotlarıyla aydınlatılmadıkça bugün içinde debelendiğimiz zorlukları anlamamıza da bunlara gereken çareleri de bulabilmemize imkân yoktur (Tahir, 1992c: 64). Zaten Osmanlı tarihi bugüne kadar sadece insanların serüveni olarak ele alınmış, ekonomik-sosyal-politik özelliklerine ve bu özelliklerdeki derin değişimlere ayrılarak zincirleme oluşumu içinde incelenmemiştir.

Artık, Tanzimat kafalı aydınlarımız kendi tarihimizi yok sayma çabası içerisindedir. Tüm eksikliklerimizi tarihsel özelliklerimize bağlamaktadırlar. Kemal Tahir (1993: 205) bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “son yüz elli yıldan beri uğradığımız bela (Batılılaşma), hemen hiçbir toplumun başına gelmemiştir. Bu bela, bin yıllık onurlu bir tarihin, sahipleri tarafından gaddarca inkâr edilmek istenmesi, bu akıl almaz ihanetin kuşaklardan kuşaklara geçirilerek nihayet aydınlarımızın çoğunluğuna kabul ettirilmesidir”. Fakat bu düşün yapısına sahip aydınlarımız bir gerçeği göz ardı ediyorlar. O da, tarihsiz toplumlarda kişilerin birbirlerini anlamaları, sevebilmeleri ve dış düşmanlara karşı başarıyla dayanmaları mümkün değildir. Aslında bu nokta da şunu söyleme zorunluluğu da doğmaktadır. Biz kendimiz, kendi tarihimize en büyük düşmanlardan daha acımasızca yaklaştığımızdan bu konuda hiç kimseye kızmaya ya da kırılmaya hakkımız yoktur. “Milletlerin geleceği tarihleriyle kurulur” sözü doğru olduğu için düşmanların yüzyıllardır, uğraştıkları bu tarihsiz bırakma olayına bizler batılılaşmaya karar verdikten buyana Osmanlı-Türk devleti aydınları ve bu aydınların devleti olarak katıldık, bu korkunç katılmayı, bilhassa 1923 yılından buyana, hiçbir milletin tarihinde kişilerin göze almayacağı bir utanmazlık ve acımasızlıkla devam ettirdik (Tahir, 1992c: 12).

Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarına göz atarsak tarihimize nasıl acımasızca sırt çevirdiğimizi ve bu sırt çevirmekle birlikte kendi kendimizi nasıl inkâra yeltendiğimizi gösterir. 1967 yılında Ankara’da basılan Milli Kütüphane yayınları Dünya Edebiyatından tercüme klasikler bibliyografisi 1940-1966 kitabına bakalım. Küçük büyüklü 1117 kitabın içinde yazılan bir tek bizim olduğu söylenen kitabımız vardır. Eski Türkçe Metinler başlığı altındadır. Molla Nurettin Abdurrahman Hami’nin *Buharistan* adlı eseridir (Tahir, 1989b: 291-292). Yukarıdaki satırlar tarihimize vermiş olduğumuz değeri tüm çıplaklığı ile ortaya çıkarmaktadır.

Bir toplum tarihini, ancak, sömürgeleşme çizgisi üzerinde debelenirken kendisini sömürgeleştirecek dış düşmanların baskısıyla inkâr edebilir. Batılılaşma, bizdeki uygulama biçimiyle bizi maddi ve manevi sömürgeleşmeye sürüklemiş, bizi içinde bulunduğumuz çukura düşürmüştür. Osmanlı tarihini yok saymanın Batılı oyunu olduğu bugün artık iyice anlaşılmıştır. Batılılaşma gidişinde, bize inandırılmak istenen aşağılık duygusu, ancak tarihimizi inkâra zorlandığımız takdirde, yabancı çıkarların işine yarar hale getirebilirdi (Tahir, 1992a: 134).

“Bütün akıllı milletler kendi gerçeklerini varsayarak araştırdıkları, didikledikleri halde, ne gariptir ki biz, tarihimizi yok sayarak yaşamağa çabalıyoruz” (Tahir, 1992b: 199). Gelişmiş ülkeler bugüne kadar çeşitli metotlarla insan gerçeklerini araştırmışlar, tarihlerini anlamaya çalışarak, yaşadıkları çağın toplum sorunlarını çözmeye çalışmışlardır. Tabii Batılı ülkeler tarihlerine ilişkin her türlü varsayımı zorlarlarken, Anadolu Türk aydınlarının, bin yıllık Anadolu Türk tarihini yok saymaya çalışması/çabalaması, akıl almaz bir olaydır (Tahir, 1992b: 199-200).

Türkiye'nin tarihinde günümüz sorunlarını çözecek önemli birikim ve deneyimler vardır. Kemal Tahir (1992a: 137-138)'e göre, “Birinci Beyazid'in Çubuk Ovası'nda kime niçin yenildiğini, Fatih'in hangi amaç için zehirlendiğini, Süleyman'a neden Kanuni denildiği, imparatorluğu kurtarmak için tutulan Tanzimat'ın (Batılılaşma yolu) bu İmparatorluğu batırdığı halde neden hala (Hayriye) diye geçirildiğini, Çerkes Hasan'ın kim olduğu eline tabancayı kimin tutuşturup Hüseyin Avni Paşa'yı kimin niçin öldürdüğü, Abdülhamit'e Kızıl lakabının kimlerce uygun görüldüğünü bilmeden bugün dünyada olup bitenleri, Kore, Vietnam Savaşları'nı, Küba olaylarını, Çin, Arnavutluk çekişmelerini, Stalin suçlamalarını anlamak mümkün değildir. Hele Türkiye'de olup bitenleri anlamak hiç mümkün değildir”. Başka bir ifade ile geçmiş dönemlerde yaşanmış olaylar bilinmeden, doğru bir şekilde değerlendirilmeden, bugünün olayları anlamak ve değerlendirmek mümkün değildir. İşte geçmişte yaşanmış birtakım olayları doğru değerlendirme, bize bugünün olaylarını doğru yorumlama olanağı tanır.

Türkiye'nin tarihsel özelliklerinin ve belli tarih dönemlerindeki iç ve dış olayların temel özelliklerinin iyice bilinmesi gerekir. Türkiye'yi, Batı toplumlarının geçirdiği tarih dönemleri şemalarına uydurmaya çalışmak, uydurdum sanarak Batı'daki sınıf çatışmaları ve kavgalarının benzerlerinin Türkiye'de olduğunu ileri sürmek, ister bilerek isterse bilmeyerek olsun bu düpedüz emperyalizme ajanlık etmek demektir (Tahir, 1992d: 277).

Türkiye'nin sorunlarına çözüm ararken geçmişini iyi bilmek ve geleceği ona göre yönlendirme çabası uyulması gereken önemli kuralların başında gelir. Geçmiş iyi de olsa kötü de olsa bizim geçmişimizdir. Ne kadar inkar edersek edelim üzerimizdeki etkisini atamayız (Kaçmazoğlu, 2002: 75). Bu güne kadar çözümlenmesi gereken toplumsal sorunlarımız hala Osmanlıdan günümüze kadar varlıklarını devam ettiriyor ise, üzerinde ciddi bir biçimde düşünmek gerekir (Erkul, 2000: 20). Tarihsel gerçeklikler, veriler, bilgiler ve belgeler olmadan mevcut toplumsal yapıyı, toplumsal gerçekliği ve toplum sorunlarının açıklanması, yorumlanması ve çözümlenmesi güçtür (Kızılçelik, 2004b: 163). Buradan hareketle denilebilir ki; Türk toplumunun içinde bulunduğu sorunların çözüm kaynağı tarihinde yani Osmanlıda saklıdır. Bu nedenle Osmanlı toplum

yapısını iyi bir şekilde tahlil etmeksizin bugün içinde bulunduğumuz sorunları çözmemiz mümkün değildir.

2. Kemal Tahir'in Tarihe İlgisi: Osmanlı

Osmanlı aradan bunca yıl geçmesine rağmen toplumsal bilimlerin ilgi çekici konularından biri olmaya devam etmektedir. Bu ilgi bilimsel ve akademik ilgi olmanın da ötesindedir. Osmanlı imparatorluğunun çöküşü siyasetinin iflas etmesi ya da askeri gücünün yetersizliği nedeniyle değil, Batı soygununa engel olamaması sebebiyledir. Osmanlılık bir dünya siyasetidir. Bu siyasetin geçerliliğini yitirmemesi sebebiyle Osmanlı arkasında büyük bir boşluk bırakacaktır (Sezer, 2006: 78). Osmanlı yıkılmış olmasına rağmen önerdiği siyaset hala aşılamamıştır. Osmanlı'nın yıllar boyu hala güncel bir konu olması da bu nedenledir.

Osmanlı dünya siyasetinin görevi, Doğu'yu Batı'ya karşı korumak ve Batı soygununu önlemektir. Osmanlılık, Eğribel (2004: 147)'in tanımlaması ile "Türklerin Yakın-Doğu'da Doğu'nun askeri gücü olarak varlık belirtmeye başladıkları ve egemen düzen savunucularını Anadolu'nun fethi ile aştıkları yeni serüveninde, Doğu savunuculuk ve koruyuculuğu görevini belli bir siyasete dönüştürmesinin adıdır". Osmanlı'nın başarılı olması ya da başarısız olması işte bu siyasi rolü iyi oynayıp oynamamasına bağlıdır. 1453 ve 1492 tarihleri ile birbirine karşıt olarak gelişen süreç günümüzde de ağırlığını sürdürmektedir.

Kemal Tahir bir toplumun sorunlarının kaynaklarının da, çözümlerinin de o toplumun tarihinde yattığını sürekli olarak vurgulamaktadır. Dolayısıyla içinde yaşadığımız toplumu tanımak, sorunlarını tespit etmek ve bu sorunlara çözüm bulmak isteyen herkes içinde yaşadığı toplumun tarihine başvurmak zorundadır. Bu nedenle hazır kalıplarla yetinmeyen, dıştan dayatma tanımlamalar ve çözümlere karşı çıkan Kemal Tahir, Türk toplumunu açıklayabilmek amacıyla, Osmanlı konusu üzerinde önemle ve ısrarla durmuştur. Osmanlılık deneyinde bugün içinde bulunduğumuz birçok sorunun çözüm yolları olduğunu vurgulamıştır. Bu amaçla da tarihimizi sadece okuyup anlamak değil, ondan yararlanmak gerektiğini savunmuştur.

Kemal Tahir'in Osmanlı'yı açıklama ve farklılıklarını ortaya koyma çabalarını, toplumu savunma refleksi olarak algılamamak gerekir. Osmanlı toplumuna ve toplum düzenine de sert eleştiriler yönelmiştir. Doğu ve Batı toplumlarının farklılıklarından yola çıkarak, Osmanlı'nın üretim ve mülkiyet ilişkilerinin batılı toplumlardan farklı olduğunu bunun coğrafi ve tarihsel nedenlere dayandığını göstermeye çalışmıştır (Kaçmazoğlu, 2003: 97). Kemal Tahir, Osmanlı'yı açıklamaya çalışırken Osmanlı ile Batı toplumları arasında kıyaslamalar yaparak, Osmanlı'nın nasıl bir toplum yapısına sahip olduğu ortaya koymaya çalışmıştır.

Doğu'nun tarihinde Timur ihaneti, insanlığın hiçbir dönemde rastlamadığı, gelecekte de rastlayamayacağı bir alçaklık örneğidir. Bu alçaklık örneği ne kadar büyük ve korkunçsa arkadan vurulan yerle bir edilen ve tarihten silindiği sanılan Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün ihanetlere rağmen on beş yıl içerisinde yeniden davranarak tarihteki onurlu görevini, Batılı sömürüye karşı Doğu'yu savunma görevini yıllarca sürdürmesi olayın ne kadar önemli olduğunun kanıtıdır (Tahir, 1992c: 408). Osmanlı İmparatorluğu uzun yıllar emperyalist Batıya karşı Doğunun savunuculuğu görevini yapmıştır. Osmanlı bu tarihsel misyonunu Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sine de miras bırakmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşu, güçlenip gelişmesi, tarihin yeniçağlar döneminde insanlığa getirdiği onurlu bir düzenle, salt doğuş yıllarının karanlığını umuda çevirmekle kalmamış, geleceğin insan kardeşliğine dayanan Birleşik Dünya devletleri örneğini, bu örneğin sağlam çekirdeğini de taşımıştır. Anadolu halkları bu çekirdeği bugün de, geleceğe doğru taşımayı sürdürmektedir (Tahir, 1992c: 409). Kemal Tahir'in de yukarıda ifade ettiği gibi, Osmanlı kurmuş olduğu dünya devleti ile asırlarca insanlığa hoşgörü ile davranmıştır. İnsanlar arasında din, dil, ırk ve mezhep gibi etnik farklılıkları hiç bir zaman önemsememiş, tüm dünya insanlığına insanca muamelede bulunmuştur. Zaten, Osmanlı devletinin uzun ömürlü bir devlet olmasında, her zaman halkına din ve ırk ayrımı yapmaksızın adil davranmak en büyük etken olmuştur (Göyünç, 1999: 92).

Osmanlıyı değillerden yola çıkarak açıklamaya çalışan Kemal Tahir'e göre Osmanlılar, aşiret değillerdi. Devlet yönetiminin zamanlarına göre en yaman, en güçlü uygulayıcısı idiler. Din yapıcısı değillerdi. Talancı göçebe sürüleri değillerdi. Aksine devlet düzenini kurabildikleri için imparatorluk kurulup gelişebilmiştir (Tahir, 1993: 129). Yine yazara göre, Osmanlı feodaldır, aşirettir, göçebedir, kabiledir gibi yakıştırmalar yapmak büyük bir hatadır. Osmanlı dinsel bir devlettir ve tarihte var oluşunu din yapıcılığına borçludur gibi ifadelerde, uydurmadan başka bir şey değildir. Diğer taraftan herkes tarafından bilinmesi gerekir ki: "Osmanlı tarihi, aynı zamanda, dinsel hoşgörü ve zorla din değiştirmeyi yasaklayan bir dönemde tarihidir" (Tahir, 1992c: 412). Yine Osmanlı despotik bir devlette değildir. Zaten Osmanlı'nın despotik olmasını yazara göre devlet-toplum ilişkilerinin özelliği önlemiştir. Bütün bunlardan ötürü Osmanlı'nın kendine has bir yapısı vardır. Osmanlı tipik bir Doğu devletidir.

Osmanlı, Doğu tarihindeki büyük merkezi devletlerin ana özelliklerine sahiptir. Misyonu ise Doğu toplumlarını, Batı toplumlarına karşı savunmaktır. Osmanlı farklı sosyo-ekonomik koşullar sonucunda meydana gelmiş orijinal bir olaydır. Bu yanı ile Osmanlı bir yandan Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) benzeri özellikler gösterirken, diğer yandan ise değişen koşullara uygun çözümler üreterek uzun süre ayakta kalmayı başarmıştır. Kuruluşu, tarihsel

dönemin verdiği olanaklar ile şekillenen Osmanlı, Doğulu büyük merkezi devlet özelliklerini geleceğin modern bileşik devletlerine ışık tutacak bir biçimde geliştirmiştir (Kaçmazoğlu, 2003: 98). Osmanlı batıdaki gibi reform yapmış, Rönesans yaratmış bir Doğu devletidir.

Kemal Tahir Osmanlı toplumunun Batılı şemalar ile açıklanamayacağı vurgusunu yapmaktadır. Çünkü Osmanlı toplumundaki üretim ilişkileri ile Batı toplumlarındaki üretim ilişkileri birbirinden tamamıyla farklı ve birbirine zıttır. Bu nedenle Osmanlı, Batılı anlamda sınıflı bir toplumda değildir (Tahir, 1992c: 116-120). Osmanlıda derebeylik, asilzadelik ve burjuvazi yoktur. Osmanlı merkezi yönetimle yönetilen bir memur devletidir.

Osmanlı'nın sınıflı bir toplum olmadığı görüşü Kemal Tahir'in üzerinde durduğu temel konulardan biridir. Ona göre, Osmanlı, Batılı anlamda sınıflı bir toplum değildir. Osmanlıda sınıflı toplumlarda olduğu gibi, feodalizme yönelmiş soyluluk yoktur. Osmanlıda özel mülkiyet yerine, toplumsal mülkiyet ön plana çıkmıştır. Toprak Allah'a aittir anlayışı Osmanlıda sınıfların oluşmasını önlemiştir. Kamu çıkarının daima bireysel çıkarın üzerinde tutulması sınıfların ortaya çıkmasına engel olmuştur. Osmanlı feodal olmamasından dolayı servet biriktirmeye de karşıdır (Tahir, 1992c: 151-153).

Kemal Tahir'e göre Osmanlı iki özelliğinden dolayı sınıf devleti kuramamıştır (Tahir, 1992c: 153): Birinci özellik, belli bir millete dayanmamak, milletlerden birini hâkim millet sayıp ele geçeni onu zenginleştirip ona dayanmamak ve ona doğru kök salmamak. İkinci özellik ise, tabakalaşmayı önledikleri için sömürüyü sistemleştirememek. Bu iki ana özellik, Osmanlı'nın, kurulmasını, genişlemesini, yaşamasını kolaylaştırmıştır ama işler bozulunca çökmesini de hızlandırmıştır.

Kemal Tahir, Batılı anlamda Osmanlı'da sınıf yok demektedir. Fakat devlet, padişah, ulema ve asker üçlüsünden oluşan bir sınıf tarafından temsil edilmektedir. Toprak mülkiyetinden yoksun olan bir de reaya sınıfı vardır. Bundan dolayı da Osmanlı sınıflı bir toplumdur. Örneğin, Barkan'a göre, Osmanlı İmparatorluğu iki esaslı sınıftan ibaret bir devlettir. Birincisi, harp, emir ve idare eden, askeri sınıf; ikincisi ise, askerden gayri olan reaya (Akt. Divitçioğlu, 2003: 71-72). Yine Barkan'ın yorumuna benzer bir yorumu, ünlü tarihçi Halil İnalcık'ta da görmekteyiz: "Osmanlı toplumu iki temel sınıfa ayrılmıştır. Askeri denilen ilki, padişahlık fermanı ile sultanın dini ve icrai kuvvet tevdi ettiği saray, ordu ve memurun mensuplarıyla ulemayı içine alır. İkincisi, Müslim ve gayri Müslim tebayı kavrayan, vergi verip, hiçbir şekilde hükümette vazife alamayan reayadır" (Akt. Divitçioğlu, 2003: 72).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılı anlamda bir sınıfsal gelişme yoktur. Fakat Kemal Tahir'in iddia ettiği gibi, Osmanlı sınıfsız bir toplum da değildir. Osmanlı toplumu, basit bir açıklama ile yöneten-yönetilen şeklinde bir sınıfsal yapıya sahiptir. Osmanlıda, burjuva ya da senyör sınıfı yoktur, fakat bu

sınıfların yerine yöneten sınıfı, serf ya da proletarya sınıfına karşılık olarak da reaya sınıfı vardır. Hemen belirtilmelidir ki; sınıflar arasındaki çizgiler batıda olduğu gibi çok belirgin olmamakla birlikte ne yönetenler sınıfı senyörler kadar acımasızlar ne de reaya sınıfı serfler gibi köledirler.

Kemal Tahir'in üzerinde durduğu konulardan bir tanesi de Osmanlı'nın Batılılaşmasıdır. Kemal Tahir'e göre, Osmanlı'nın Batılılaşma anlayışı, onları bilir bilmez emperyalist ajanı yapmış, hızla halklardan ayırmıştır. Ona göre Osmanlı tarihinde iki tane Batılılaşma hareketi vardır. Bunlardan birincisi, devşirmecilikle on dördüncü yüzyılın ilk yarısında Bursa'da başlamıştır. Bu olay koca bir imparatorluğun tarih içinde doğmasını, gelişmesini ve güçlenmesini sağlamıştır (Tahir, 1992a: 90). Bu dönemde Osmanlı'nın Batıya yönelmesi Osmanlı'nın bir dünya imparatorluğu kurmasına olanak sağlamıştır. Bu nedenle Kemal Tahir, Osmanlı'nın daha beylik aşamasından itibaren Batıya yönelişini olumlu bir çaba olarak değerlendirmektedir.

Osmanlı'da görülen Batılılaşma çabalarının ikincisi ise, 19. yüzyılın başlarında başlamıştır. Bu yıllarda Osmanlı yavaş yavaş Batı'nın her alandaki üstünlüğünü kabul etmeye ve bir takım ordu düzeninde yenilikler yapmaya başlamıştır. Orduda yenilik hareketleri şeklinde başlayan Batılılaşma daha sonra toplumun tüm kesimlerine yayılmıştır (Tahir, 1992a: 90). Tabii bu olay da Osmanlı'nın çöküşünü hızlandırmıştır. Osmanlı'da görülen bu iki Batılılaşma arasındaki fark, birinci Batılılaşma hareketi Osmanlı'nın güçlenmesini ve dünya devleti olmasını sağlarken, ikinci Batılılaşma hareketi ise Osmanlı'nın güçten düşerek yıkılmasını hızlandırmıştır.

Osmanlı'daki bu iki Batılılaşma hareketini Kemal Tahir (1992a: 90) şu örnek ile açıklamaktadır: “Büyük bir bilgin Batıdaki olayları incelerken şu kaniya varır: tarih tekerrür eder ama, birincisinde olaylar gayet ciddidir, ikincisindeyse gayet maskara... Örnek mi istersiniz işte, birinci Napolyon'la ikinci Napolyon!”. Kemal Tahir'e göre bu yargı Batılı bir toplum olmadığımız halde bizim tarihimizin tekerrürleri içinde geçerli bir yargıdır. Yani birinci Batılılaşma hareketi gayet ciddi, ikinci Batılılaşma hareketi ise, gayet maskaradır.

Kemal Tahir'in deyişi ile ikinci Batılılaşma Osmanlı'nın çöküşünü hızlandırmıştır. Ona göre, Osmanlı için kıyametin kopması: Batılılaşmaya evet demesidir (Tahir, 2004: 44). Osmanlıların Batılılaşma anlayışı onları bilir bilmez emperyalist ajanı yapmış, hızla halklardan ayırmıştır. Kemal Tahir (1992a: 176)'e göre, “Osmanlılar için Batılılaşmaya karar verme, kendini öldürmeye karar vermek demektir. Osmanlılar bunu bilerek seçtiler, çünkü bu ölüm vakit kazandıran bir ölümdü. Eskiye bağlı kalmak ise hemen” ölmek demektir. Aslında Osmanlı, ayakta kalabilmek için Batılılaşmaya çabalıyordu. Fakat yine de kendisi bu çöküşten kurtaramamıştı.

Batılılaşmanın Osmanlıyı ne hale getirdiğini ve Osmanlıya olan zararlarını Sezer (2006: 207) şöyle ifade etmektedir: “Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu konusunda anlatılan öykülerden en ilgi çekici olanı ve Osmanlılığın en iyi tanımlayan öykü Osmanlıların Anadolu’ya ayak bastıkları zaman savaşı iki ordu ile karşılaşmalarıdır. Bu ordulardan birisi kesin savaşı kazanmak üzeredir. Savaşın kim olduklarını araştırmaya gerek duymadan Osmanlı, savaşa zayıf tarafın yanında katılır ve savaşın kaderini değiştirir. Yanında savaşa katıldığı taraf rastlantı sonucu Selçuklular çıkar ve Osmanlı... Tarihte bilinen rolünü oynamaya başlar. O gün savaş tarihi Selçuklulara gülmüş olsaydı Osmanlı, (savaşa) Bizans saflarında katılacak ve tarihe Bizans askeri olarak geçecekti. Olabilir. Olmayacak olan savaşa üstün tarafın yanında katılmasıdır. Eğer savaşın kaderini Osmanlı’nın karışması, ağırlığı ile değiştirse zaferden en büyük payı istemeye hakkı olacaktı. Selçuklunun en gözde askeri sıfatını böyle kazanmış ve tarihteki parlak geleceğinin koşullarını yaratmıştır. Oysa Osmanlı, üstün tarafın yanında savaşa girip zaten yenilmekte olan düşmana birde kendisi darbe indirseydi, zaferden bekleyebileceği galibin elinin açıklığına kalmış bir bahşişten öteye gitmezdi... Batılılaşma da düştüğümüz yanlış budur. Batı’nın dünya egemenliği kurulduktan sonra Batıya yaranma çabasına girdik, sonradan gelip parsa toplamaya çalıştık. Bu durumda Batı egemenliğinden bekleyebileceğimiz Batı’nın gönlünden kopacak dış yardımlar olacaktır. Biz Osmanlılar Doğu’nun ileri karakolluğunu uç beyliğini yaptık. Bugün ise kendimize ne ad yakıştırırsak yakıştıralım Anadolu’da yaptığımız Batı kapıcılığından başka bir şey değildir”.

Osmanlı Batılılaşma serüveni ile kendi kimliğine karşıt yeni bir serüvene girmiş olmasına karşın Batı kimliğini almamıştır. Osmanlı’nın Batı ile işbirliğinin temeli Batı içi çelişkiler içerisinde taraf olmakla sınırlıdır. Doğu-Batı çatışması içerisindeki yerimizi terk edip Batı içi çelişkiler içinde taraf olmakla yeni (Batılı) bir kimlik edinmeyeceğiz. Batı içi çekişmede katkımız ilişkilerin temeli ile ilgili değildir. Bu nedenle yeni bir kimlik ya da önem kazanmamızda mümkün değildir. Anadolu Türk toplumunun önemi ve kimliği Doğu-Batı çatışması içerisinde ortaya çıkmıştır (Eğribel ve Özcan, 2005: 10). Osmanlı’nın Batılılaşma çabaları onun Doğu-Batı çatışmasındaki yerinin kaybolmasına sebep olmuştur.

Osmanlı’nın Batılılaşması demek Doğu’da Batı çıkarlarının sözcülüğünü ve öncülüğünü yapmaktan başka bir şey değildir. Batılılaşma ile Osmanlı kendi halkının çıkarlarıyla uyuşmayan bir siyasetin içine girerek tarihsel misyonundan vazgeçmiştir. Fakat bütün bu çabalara rağmen, Osmanlı Batılılaşmamış ve Batı’nın uydusu konumuna düşmüştür. Osmanlı’nın neden Batılılaşmadığı konusunda Kemal Tahir (1992b: 162)’in çok yerinde bir tespiti vardır: “Batılılaşalım demek bir sömürü ve sömürüye katılma çağrısıdır. Gerçek Batılılaşmaya Osmanlı’nın hiçbir zaman yönelememesi, bizim de bugün yönelememiş olmamız, cevherimizde, batılı anlamda sömürü canavarlığı

bulunmamasındandır”. Buradan da açıkça anlaşılacağı gibi, Kemal Tahir Osmanlının Batılılaşamamasını sömürgeci bir yapıya sahip olmaması ile açıklamaktadır.

Kemal Tahir’in Osmanlı konusuna değindiği eserlerin başında en ünlü eseri *Devlet Ana* gelmektedir. Yazar, eserinde genel olarak Osmanlının nasıl kurulduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Kurulmak üzere olan Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik-sosyal yapısı ve bu yapı üzerinde teşekkül eden insan ilişkileri eserde Batı’nın derebeylik düzenine karşı daha hoşgörülü ve insanca bir düzen olarak açıklanmıştır (HİLAV, 2000: 151). Osmanlının uzun yıllar imparatorluğunu devam ettirmesinin temel nedeni de tüm insanlara karşı hoşgörülü davranmasıdır.

Osmanlının hoşgörülü ve insancıl bir devlet olduğuna dair Kemal Tahir’in ünlü eseri *Devlet Ana*’da Osman Bey ile Şeyh Edebali arasında şu konuşma geçmektedir: “Batıya yöneleceğiz! Talan etmeyeceğiz! Din yaymaya çabalamayacağız. Tersine herkesin inancına saygı göstereceğiz! İnsanlar arasında din, soy, varlık bakımından hiçbir üstünlük tanımayacağız!” (Tahir, 2005: 192). Osman Bey ile Şeyh Edebali arasında geçen bu konuşma Osmanlının kuruluş felsefesini bize açıkça göstermektedir. Yine aynı eserde Karacahisar tekfurunun kardeşi Filatyos’un zulmünden kaçıp sığınan Mavro’nun “Verme beni, Devlet Ana!” (Tahir, 2005: 201) diyen yakarışı, Bizans’ın ve Batı’nın Osmanlı karşısındaki durumudur. Bütün bunları toplamlar o dönemde senyörlerin zulmünden kurtulmak için sığınacak bir güçlü arıyorlardı (Ortaylı, 2000: 159). İşte Osmanlı devleti böyle bir dönemde ortaya çıktı ve ezilen toplumlara kucak açtı.

Kemal Tahir’in Osmanlıyı açıklama çabaları arasında Tanzimat Fermanı önemli bir yer tutmaktadır. Kemal Tahir, Osmanlının son dönem Batılılaşma çabalarını Tanzimat ile başlatmaktadır. Tanzimat Fermanı’nın Osmanlıyı nasıl çöküntüye götürdüğü üzerinde durmaktadır. II. Abdülhamit zamanında 3 Kasım 1839’da Müslüman olan ve olmayan halkların ileri gelenlerinin önünde yayımlanan bildiriye Tanzimat Fermanı denmiştir (Berkes, 2004: 213). Tanzimat sözcüğü, nizam verme, düzeltme anlamına gelmektedir. Tanzimat askeri ve teknik olarak başlayan Batılılaşmanın siyasi ve hukuki bir şekil alması demektir (Ülken, 2001: 36).

Tanzimat Fermanı ile yönetim işleyişi, mali denetim, hukuk ve eğitim alanlarında kararlar alınmıştır. Aydoğan’a göre, Batılı ülkeler, alınan bu kararlar sayesinde, Osmanlıyı çöküşe götüren herkesin gördüğü ve kabul ettiği yapısal bozuklukları ileri sürerek bozulma ve çözülmeyi daha da hızlandıracak olan programları yenileşme ve gelişme adına Osmanlıya dayatıyorlardı (Aydoğan, 2003: 95-96). Tanzimat eşitlik ve hürriyet fikirlerini getirmek iddiasındadır. Ancak bu fikirlerin farklı çevrelerde yapacağı etkileri hesaplamamış, imparatorluğun Müslüman ve Hıristiyan tebaası ayrı ayrı hürriyet istemiştir

(Kaçmazoğlu, 2001: 97). Bunu kabul etmek demek imparatorluğun yıkılması, kabul etmemek ise, Tanzimat'ın ortaya attığı fikirlerden vazgeçmek anlamına geliyordu. Osmanlı da Tanzimat Fermanı ile gelen bütün fikirleri kabul ederek bir anlamda kendi yıkılışını da kabul etmiş oluyordu. Çünkü Tanzimat Fermanı ile Osmanlı içerisindeki birçok ulus bağımsızlık talep etmeye başlamıştır.

Tanzimat dönemi Osmanlı'nın Batı ile olan ilişkilerinde eşitsizliklerin egemen olduğu olumsuzluklar dönemidir. Esas itibariyle bu özelliğinden dolayı Tanzimat Türk tarihinde bir ihanet önemi olarak değerlendirilebilir. Kemal Tahir (1992c: 440)'in de belirttiği gibi “bizim Batı'ya yaranmak için batılılaşmaya karar verdiğimiz dönem (Tanzimat) kendi soyulmamıza gönüllü olursak yardımcı olmayı kurtuluş saydığımız namussuz dönemdir”. Osmanlı'da 18. yüzyılın başında başlayan modernleşme/batılılaşma çabaları, Tanzimat ile doruğa çıkmış ve Cumhuriyetin kuruluşuna değin devam etmiştir. Tanzimat 1870'li yıllarda sona erdi şeklinde bir yargı doğru bir yargı sayılmaz. Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar devam etmiş ve hatta Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra Tanzimat dönemine geri dönmüştür (Kızılçelik, 2005: 67). Bu bağlamda II. Abdülhamit de Tanzimatçıdır. Koloğlu (2001: 273)'nun belirlemesine göre, “Abdülhamit'in öncelikle Tanzimat'ın getirdiği anlayış karşısında bir tutum oluşturması gerekmiştir. Amcasının yanında Avrupa'yı gezerken, en az ilgi gören hanedan mensubu olarak daha rahatça Doğu-Batı karşılaştırması olanağı bulmuştu. Nitekim hükümdar olduktan sonra romanıyla, tiyatrosuyla, müziğiyle Avrupa kültürünü Saray'ın içine taşıdığı biliniyor. Dolayısıyla Batı'ya karşı önyargılı değildi. Bu noktada tarih araştırmacılığımızda yanlış değerlendirilen bir hususu ortaya koymamız gerekir. Genellikle Tanzimat'ın Ali Paşa'nın 1871'de ölümüyle sona erdiği ileri sürülür. Oysa Tanzimat Osmanlı'nın sonuna kadar hep devam eden bir yeniden yapılanma çabasıdır. Dolayısıyla Abdülhamit'in de bir Tanzimatçı sayılması gerekir”. Osmanlı'nın Batı'nın ekonomik, politik, kültürel ve eğitim sistemini model alarak Batı gibi olmak istemesi, uzun yıllar tahta kalan II. Abdülhamit döneminde de devam etmiştir.

Kemal Tahir'e göre Tanzimat, Osmanlı için, ilerilik, kurtuluş değil, ölüm fermanı olmuştur. Tanzimat bir bakıma Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasını geciktirmiş ama bir bakıma bu yıkılmayı yüzde yüz kaçınılmaz ve kurtarılamaz hale getirmiştir. Çünkü Tanzimat memleketin temelini teşkil eden iktisadi düzenin inkişafı sebebiyle zorunlu görülen bir değişim değildir. Avrupa buharlı üretimin mallarını satmak için istediği güvenliği sağlayan bir katlanıştır. Bu güvenliği sağlamakla Osmanlılar, kendi iktisadi kalkınmalarını katıyen imkânsız hale getirmişlerdir. Bu suretle çöküntüyü kaçınılmaz ve kurtulunamayacak kadar katileştirmişlerdir (Tahir, 1992c: 285).

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere, Tanzimat ile birlikte Osmanlı devleti çöküşten kurtulmak yerine Batı'nın mallarını pazarlayacağı açık bir

pazar halini almıştır. Bu durum sonucunda ise siyasal açıdan Batı'ya bağımlı olan Osmanlı ekonomik açıdan da Batı'ya bağımlı hale gelmiştir. Bütün bunların sonucunda ise Osmanlı çöküşten kurtulamamış ve çöküşü kesinleşerek hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Kısaca, Kemal Tahir, Tanzimat Fermanı'nın hayırlı bir olay olmadığını, aksine Osmanlı'nın yıkılmasını kesinleştirdiğini vurgulamaktadır. Tanzimat'tan sonra Batı, Osmanlı iç işlerine daha fazla karışmaya başlamıştır. Bu da Osmanlı'nın yıkımını kolaylaştırmıştır. Aydoğan (2003: 78), Tanzimat dönemini şu şekilde özetlemektedir: Duraklama ve gerileme dönemiyle başlayan Tanzimat'la devam eden toplumsal çözülme; sürecin doğal sonucu olarak imparatorluğu ayakta tutan dengeleri bozmuş son derece geri ve örgütsüz bir sosyal ortamın oluşmasına neden olmuştur. Tanzimat'la başlayan Batılılaşma hareketleri, yapısı gereği toplumsal gereksinimlere yanıt veren bilinçli ve kararlı bir kalkınma atılımına, ekonomik ve ulusal bağımsızlık eylemine dönüşmemiştir. Tanzimat ile parçalanma arasına sıkıştırılan Türk toplumu iki yüzyıla yakın bir süre şiddet ve kapsamı değişen ancak süreklilik kazanarak bugüne dek gelen sistemli bir Batı baskısı altında yaşadı ve ciddi bozulmalara uğradı. Bugün Türkiye'nin geri kalmış bir ülke olmasında en önemli sebeptir. Wallerstein'in dediği gibi "Tanzimat ile birlikte, dünya ekonomisi içinde, Osmanlı İmparatorluğunun çevre olan konumu meşrulaşmıştır" (Akt. Kaçmazoğlu, 2001: 98). Sonuç olarak Tanzimat, Osmanlı'nın yok oluş belgesidir.

Kemal Tahir'in deyişliyle, Osmanlılığı biz batılılara uyarak, tıpkı Bizans'ın suçladığı gibi suçladık. Bunda hiçbir sakınca görmedik, yabancı, düşman, sömürücü niyetini fark edemedik, hala da fark etmiş değiliz. Aslında Bizans'ın çürümüşlüğüyle suçlanması da bir Batı aldatmacasından başka bir şey değildir. "Ne kadar inkâr etmeye yeltenirsek yeltenelim, eğer biz(ler) bu memleketin yakın istilacıları ya da onların torunları değilsek yüzde yüz Osmanlı idik, Osmanlıyız daha uzun yıllar, hatta belki asırlarca da Osmanlı kalacağız" (Tahir, 1992a: 135). Başka bir anlatımla, hiçbir insan içinde doğup büyüdüğü toplumdaki kendi isteği ile kopup ayrılmaz. Eğer bu mümkün olsaydı, bugün toplum diye bir şeyden bahsetmemiz mümkün olmazdı.

Kemal Tahir, Türk toplumunu açıklamak ve Türk toplumunun temel toplumsal sorunlarına çözüm bulabilmek için, deyim yerindeyse, Türk toplumunun çocukluk dönemine/Osmanlıya yönelmektedir. Çünkü bugün Türk toplumunun içinde bulunduğu sorunların kaynağı ve çözüm önerileri Osmanlı'da yatmaktadır. Bugün, kabul edilsin ya da edilmesin Türkiye Cumhuriyeti'nin varlık nedeni Osmanlıdır. Bu nedenle, Osmanlıyı yok saydığımız ve yok saymaya da devam ettiğimiz sürece, bugün içinde bulunduğumuz zorlukları anlamamıza da, bunlara gereken çareleri bulabilmemize de olanak yoktur.

Kemal Tahir, Osmanlının batılılaşmasını bir yok oluş olarak tanımlamaktadır. Ona göre “batılılaşma bizim doğu ile olan tarihsel gerçekliğimizi, yaşatıcı ilintimizi kesmiştir. Bizi içinden çıkamayacağımız bir çirkef çukuruna düşürmüş, orada tutmanın bütün şartları ile de çevirmiştir. Umutsuzluğumuz, karamsarlığımız, yorgunluğumuz ve yaşama sevincini yitirmemizin tek sebebi budur” (Aycın, 2012: 10) demektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere yazar için batılılaşma Osmanlı için bir çıkış olmayıp aksine bir yok oluş sürecidir. Yine aynı konuda Kemal Tahir (2001: 212-213) Kurt Kanunu adlı eserinde benzer şeyler söylemektedir: “gördüğüm tehlikeleri sayıp döktüm. Doğulu toplumlarda bütün kalkınma çabalarının gerçek celladı batı sömürsüdür dedim. Ekonomide Liberalizmi kabullenmek, içimize yerleşmiş gizli-açık örgütlerle boğuşmaktan... vaz geçmektir dedim.”

İşte bu yaklaşım Kemal Tahir’in Osmanlılık tezinin temelini oluşturmaktadır. Kemal Tahir’e göre doğuda ve batıda farklı devletlerin ortaya çıkması toplumların farklı olmasından ileri geliyor. Batı toplumları sınıflı toplumdur. Batı toplumları tarihi bir anlamda sınıf savaşımı tarihidir. Oysa Doğu toplumlarında sınıf yoktur. Yine Batı toplumlarında devlet egemen sınıfın çıkarlarını korumak amacıyla oluşurken, buna karşın doğu toplumlarında ise sınıf olmadığı için devlet insanlar arasında adalet dağıtıcı bir denge görevi üstlenmiştir (Tahir, 1995: 80). Buradan hareketle, Doğu toplumları ile Batı toplumlarını birbirine benzetmeye çalışarak aynı model, kalıp ve şemalarla açıklamaya çalışmak batı hayranlığından başka bir şey değildir. Osmanlının biricikliğini göz ardı edip batılı hazır kalıplar ile açıklamaya çalışmak Osmanlının biricikliğini yok saymak demektir.

Nasıl ki bugünkü nesiller geçmiş nesillerin etkilerini üzerinden atamıyor ise, aynı biçimde Türkiye Cumhuriyeti de ne kadar uğraşırsa uğraşsın Osmanlıyı üzerinden silip atması mümkün değildir. “*Tarihi inkar etmek, kötölemek, bilgisizliğin en müthişi, şuursuzluğun en acıklısıdır. Tarih (Osmanlı), iyilikleriyle, kötülükleriyle bizden (Türkiyeden) bir parçadır. İyilikler yapılmış kötülükler işlenmiştir. Anacak birincisini sürdürmeye, ikincisinin rezilliklerini azaltmaya gücümüz yetmez. Bunlardan birisini alıp ötekini itmek aptallıktır. Bu nedenle Osmanlılığı inkar etmek, tarihe hiç yokmuş gibi davranmaya yeltenmek boşa çabalamaktır... Cumhuriyet tarihimiz ağzına kadar Osmanlılıkla... doludur*” (Tahir, 1992a: 137). Bu nedenle ne kadar yok saymaya çalışsak da “Osmanlı Türkiye Cumhuriyetinin varlık nedenidir”.

Kemal Tahir’in Osmanlıya ilgi duyması tarihe ilgi duyması ile eş zamanlı olarak gerçekleştirmiştir. Esas olarak düşünür tarihe ilgi duyma ile Osmanlıya ilgi duymayı kastetmiştir. Kemal Tahir tarih bilimi ekseninde dolaşarak Batı toplumları ile Osmanlı yani Doğu toplumları arasındaki farkları ortaya koymaya çalışmıştır. Batı toplumları ile Doğu toplumları birçok bakımdan birbirlerinden

ayrılmaktadır. Kemal Tahir'e göre, Batı toplumları ile Doğu toplumlarını birbirlerinden ayıran temel özellikler şunlardır (Tahir, 1992c: 303-304):

— Batı toplumları ilkel üretim biçiminden, köle çalıştırma üretim biçimine geçerek insanın sosyal varlık olduğunu, sosyal dayanışmaya dayanan yaşamayı itmekle kendi oluşunu inkâra sâpmıştır. Bu yeni üretim biçimi Batıyı, Doğu'lu toplumların daha ilerisinde bir üretim ve yaşayış imkânına kavuşturmuş olmakla birlikte, sistemini öldürecek çelişkiyi de beraberinde getirmiştir.

— Köle çalıştırma üretim biçiminden, toprağa bağlı üretim biçimine (feodalite) geçmekle Batı toplumları yeni bir hamle yapmış ve toplum yapısını yeniden düzenlemiştir. Bu yeni düzenleme toplumda var olan sorunlara çözüm getirmek yerine, sorunları daha da derinleştirmiştir.

— Feodalite düzeni içinde, bu düzenin çelişkilerinden yararlanarak gelişen burjuva sınıfı, kişisel girişimciliğe, sermaye yatırıma ve rekabete dayanır.

— Burjuvazi bu yolu tutunca içinde filizlendiği feodalitenin üst yapı kurumları ile uzun bir çatışma içerisine girmiş, Reform, Rönesans, Sanayi Devrimi aşamalarından geçerek sistemini Batı'ya yaymış, sonra da meydana getirdiği bu Batılı güçle, var oluşunun ayrılmaz parçası bulunan sömürmeyi, bütün dünyada hızla yürütmüştür.

— Batı için bu sömürme düzenine karşı çıkan her şey, kendisinden de olsa düşmandır, barbardır, insanlığın mutluluğuna karşıdır.

— Batı tarihi, bu açıdan bir sınıf çatışması tarihidir. Batı'da her şey ekonomik ana temel üstünde yapıla gelen bu sınıf kavgasının damgasını taşır. Batı toplumlarında sınıf çatışması gözden uzak tutulduğu takdirde toplumda olup bitenlerin anlaşılması mümkün değildir. Bu nedenle Batı toplumlarının tarihine sınıf savaşımı tarihi denmektedir. Batı toplumları tarihin her aşamasında bu çatışmaya sahne olmuştur.

Kemal Tahir Batı toplumlarının kendi iç çelişkilerinden ve sürdürdükleri insan onuruna yakışmayan üretim biçiminden kaynaklanan çatışmalar sonucunda toplumsal bir değişim çizgisi izlediklerine inanmaktadır. Kemal Tahir'e göre, Batı'nın ilişkiler düzeni tam anlamıyla insanın insanı sömürmesine dayanmaktadır. Batı, bu düzen içerisinde kendisine karşı çıkanı geri, ilkel ve barbar olarak nitelendirmektedir. Bu düzen içerisinde devlet, üretim olanaklarını sağlayan örgütlenme olmaktan çok, egemen sınıfın diğer sınıflar üzerinde baskı aracı aracıdır. Devletin despotik olma özelliği Doğu devletlerinde görülmektedir. Fakat Kemal Tahir'e göre, "herhangi bir Doğulu devlet, Batılı bir devletten daha çok despotik olmamıştır. İstese de olamamıştır. Çünkü bunu devlet toplum ilişkilerinin özelliği önlemiştir" (Tahir, 1992c: 415).

Buna karşılık Kemal Tahir'e göre Doğu'daki yaklaşım farklıdır. Kemal Tahir'in bakış açısına göre, Doğu toplumlarının özellik ve farklılıklarının sıralarsak şu gerçeklerle karşılaşırız (Tahir, 1992c: 304-306):

— Doğu toplumları, Batı'daki köle çalıştırma, toprağa bağlı köylü, gündelik iş gücü basamaklarını ayrı ayrı geçmemişlerdir. Dış görünüşteki ağır despotluğa rağmen, Doğu toplumları, insana yaraşır yaşam tarzına daha yakındır. Diğer taraftan despotik olarak nitelendirilen Doğu devleti tarihin hiçbir aşamasında insanı (tebaasını) ezdiren ve insanın insanı sömürmesine izin veren bir yapıya bürünmemiştir.

— Doğu toplumlarında da, çoğu zaman iç içe geçmiş olarak, köle kullanımı, toprağa bağlı köylü, gündelik iş gücü, iş bölümünün olağan sonucu olarak zenginlik farkları vardır. Ancak Doğu toplumlarında bu ekonomik etkenler, Batı toplumlarında olduğu gibi sırasıyla egemen üretim biçimi halini almamış, sırasıyla birisi, toplumlara hâkim olup kendi içinde geliştirdiği ikincisi, üçüncüsü tarafından alaşağı edilmemiştir. Başka bir anlatımla, Doğu toplumlarında hiçbir zaman sınıf çatışmaları yaşanmamıştır.

— Doğu toplumlarında coğrafi koşulların olumsuz olması sonucunda, ekonominin temel dayanağı olan toprak mülkiyeti, kişisel mülkiyet haline dönüşmemiş, bu yüzden toprak zamanla belli ellerde toplanmamıştır. Bu nedenle Batı toplumlarında başat sınıf olan aristokrasi, Doğu toplumlarında görülmemiştir. Kemal Tahir'e göre, Batı'da kişisel mülkiyet mukaddes olduğu, her şey bu mülkiyetin güvenliğini sağlamaya yöneldiği halde, Doğu'da başta kişinin canı gerekirse ırzı olmak üzere var-yoğu, devletin varlığı ve güvenliği içindir. Doğulu toplumlarda bir bakıma devlet toplumdan önce gelir, devlet otoritesinin kurulmaya başlaması, insanların bu otorite etrafında toplanmalarını sağlar. Doğu'nun geniş ve üretime hazır olmayan toprakları, merkezi iktidar olmadan insanları besleyecek yalnız kişilerin veya küçük grupların gayretiyle sağlayamadığı için, üretim koşullarını oluşturan ve bu sayede geniş toprakların gerçek sahibi olan güçlü bir merkezi iktidar zorunludur. Demek oluyor ki Doğu toplumlarında insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için, olumsuz coğrafi koşullar güçlü bir merkezi iktidarın varlığını zorunlu kılmaktadır.

— Doğu toplumlarında devletin dışında, devleti kuran ve güçlenip ele geçiren bir sınıf olmadığı için Batı'lı anlamda bir sınıf devleti söz konusu değildir. Batı'daki sistemlerin hepsi kişisel mülkiyeti kutsal kabul ettiklerinden, sermayenin tek ellerde toplanması, orada olağandır. Bu durum sistem tarafından da desteklenir. Buna karşılık Doğu toplumlarında, devletin temel görevi, var olan zenginliklerin tek ellerde toplanmasını önlemektir.

Kemal Tahir'in Osmanlı konusuna eğilmesi rastlantısal bir olay değildir. Kemal Tahir, sırf yaşadığı dönemde Osmanlı konusu güncel diye konuya eğilmemiştir. Eserlerinde toplumsal konuları ele alan Kemal Tahir, Türk toplumun içinde bulunduğu sorunları, tarihten yani Osmanlı'dan hareketle çözme çabası içerisindedir. Kemal Tahir, her bir sorunun nedenini geçmişte aramaktadır. Bu anlamda sosyolog Durkheim, "Bir toplumsal olgunun belirleyici nedenini bireysel bilinç halleri arasında değil, ondan önceki

toplumsal olgular arasında aramak gerek...” (Durkheim, 1994: 166) der. Kemal Tahir’de bir toplumsal sorunun türlü türlü nedenleri olduğunu ve bu sorunlarında tarih temelli çözüleceğini vurgulamaktadır. Örneğin, Kemal Tahir’in düşün sistemine göre, Tanzimat’ı çok iyi çözümlenmeden, bugün Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerini çözümlenmek ve doğru temellendirmek mümkün değildir. Dolayısıyla bir anlamda Osmanlı tarihine yönelmek demek, Türkiye’yi anlamaya çalışmak demektir.

Türk toplumunun yıllardır çözmeye uğraştığı sorunların çözümleri Osmanlıda gizlidir. Fakat biz Osmanlıyı yok saymaya çalışmaktayız. Bir anlamda Osmanlıyı inkâr etme davranışı içerisindeyiz. Osmanlı Türk toplumuna unutturulmak isteniyor. Kemal Tahir (1992a: 137) bu durumu şu şekilde yorumlamaktadır: “yaşadığımız bir anı Osmanlı olarak yaşarken, Osmanlılığı inkâr etmek, tarihte hiç yokmuş gibi davranmaya yeltenmek, boşa çabalamaktır... Yüzyıllar boyu yaşanmış bir tarihten silkinip kurtulmak mümkün değildir... Yaşanmış tarihi suçlamak, kötülemek, aşağılamak, tarihe karşı suçluluğu, aşağılığı ispatlar”. Kemal Tahir Osmanlıyı reddettiğimiz için gelecek kuşakların bizden öğreneceğini vurgulamaktadır.

Kemal Tahir, Türk toplumunu açıklamak ve Türk toplumunun temel toplumsal sorunlarına çözüm bulabilmek için, deyim yerindeyse, Türk toplumunun çocukluk dönemine yani Osmanlıya yönelmektedir. Çünkü bugün Türk toplumunun içinde bulunduğu sorunların kaynağı ve çözüm önerileri Osmanlıda yatmaktadır. Bugün, kabul edilsin ya da edilmesin Türkiye Cumhuriyetinin varlık nedeni Osmanlıdır. Bu nedenle, Osmanlıyı yok saydığımız ve yok saymaya da devam ettiğimiz sürece, bugün içinde bulunduğumuz zorlukları anlamamıza da, bunlara gereken çareleri bulabilmemize de olanak yoktur.

3. Sonuç

Çoğu düşünür Türk toplum sorunları hakkında siyaset bilim ve iktisat eksenli tahliller yaparken Kemal Tahir istikrarlı bir biçimde tarihsel ve sosyolojik tahlil yapmıştır. Tarihçi kimliği ile O hep istikrarlı olmuştur (Kayalı, 2010: 204). Sosyoloji ve tarih iç içe geçmiş iki bilimdir. Bu nedenle tarih-temelli olmayan, kısacası tarihsiz bir sosyoloji pek mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda Sezer’in saptaması ilgi çekicidir: “Sosyolojinin tarihe duyduğu ilgi, tarihle olan ilişkisine verdiği önem rasgele bir olay olmaktan uzaktır. Bu ilgi ve önem, doğrudan sosyolojinin amacı ve toplum içinde yüklendiği görev ile bağlantılıdır. Sosyoloji, toplum olaylarını açıklamak ve yine toplum sorunlarına bir çözüm önermek görevini yüklenmiş, saygınlığını bu nedenle kazanmıştır. Sosyoloji, bu temel iki amaca bağlı olarak iki açıdan tarihle ilgilenmek durumunda ve zorundadır” (Sezer, 1991:1). Demek ki sosyolojinin tarihe yönelim zorunluluğu, onun amacı ve işlevi ile bağıntılı bir durumdur.

Tarihsiz bir sosyoloji olamayacağı gerçeği, aynı zamanda, “sosyolojisiz tarih olamaz” (Akt., Kızılcılık, 2001: 3) argümanı ile de bağlantılıdır.

Kemal Tahir, Türk toplumunun sorunlarına sosyoloji-tarih ekseninde çözüm aramıştır. Düşünür, öncelikli olarak, sorunlara, Türk tarihinden dolaşarak çözüm önerileri üretme çabasıdadır. Onun hareket noktası, Türk toplumunun ve insanının somut gerçeklikleridir. Ona göre, Türk aydını kendi toplumsal ve tarihsel gerçeklerinden kopmuştur. Türkiye’yi ve dolayısıyla da Türk tarihini bilmemektedir. Bu sebeptir ki, Türk aydını Türk toplum gerçeklerini açıklayabilmek için, Batı’dan alınmış hazır kalıplar/şemalar kullanmaktadır. Kemal Tahir’in bu görüşüne katılmamak imkânsızdır. Çünkü Türk toplumunun kendine özgü bir yapısı, tarihsel bir gerçeği, Batı toplumlarından bambaşka oluşumu ve bu oluşumuna etki eden farklı unsurları vardır. Bu nedenle, Türk toplumu kendine has özellikleri olan bir toplumdur. Batı aktarmacılığı kavram ve kuramlarla açıklanması imkânsızdır. Bunun için kendi tarihimizi açıklayacak teori ve kuramlara ihtiyacımız vardır.

Kemal Tahir’in düşün sistemine göre, tarihten kopmak, aslında gelecekte kopmak anlamına gelir. Geleceğimizi çok iyi bir şekilde kurmak istiyorsak tarihimize dönmek zorundayız. “... geleceğin belirleyicisi bugün, bugünün belirleyicisi de geçmiştir” (Kongar, 2001: 693) anlayışı ile hareket eden Kemal Tahir eserlerinin tamamında tarihe dönmenin gerekliliğinden bahsetmiştir. Ona göre Türk toplumunun geleceği Batılılaşma ile güven altına alınamaz. Ancak Türk tarihinin derinliklerine inilerek güvenli ve sağlam bir gelecek yaratılabilir.

Kemal Tahir, Türk toplum tarihine, yapısına, sorunlarına ve dinamiklerine karşı hiçbir zaman kayıtsız kalmamıştır. O doğu toplumlarının batı toplumlarından her türlü bakımdan farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Türk toplumunu ve tarihini değerlendirirken batılı hazır reçete, kalıp, model, şema ve kuramlardan uzak durmuştur (Kızılcılık, 2012: 97). Kemal Tahir’in düşüncelerinden hareketle vurgulamak istediğimiz şey şudur: Türk toplumunun kendine ait özellikleri vardır, hiçbir topluma benzemez, hele Batı toplumlarına hiç benzemez. Türk toplumunun tarihsel gelişim çizgisi, sosyal, siyasal ve ekonomik yapısı Batı toplumlarından tamamıyla farklıdır. Ancak kendi tarihimizden hareket edersek, Türk toplumunun kendine ait özelliklerini ortaya çıkarabiliriz. Eğer bunu başarabilirsek kendi sorunlarımıza çözüm üretebiliriz. Fakat içinde bulunduğumuz dönemde, düşün adamlarımızın önemli bir kısmı tarafından Türk toplumu, sürekli ve yaygın biçimde Batı toplumlarının izleyicisi ve devamcısı olarak nitelendirilmektedir. Oysa Batı’dan ayrı özelliklere sahip Türk toplumu, Osmanlı’nın devamıdır. Cemil Meriç (2002: 193)’in deyişiyle “Osmanlı İmparatorluğunun varisi olan Türkiye, alt ve üst yapı bakımından nev-i şahsına münhasır bir ülkedir”.

KAYNAKÇA

- AYCIN, Hasan, (2012), “Türkiye’nin Ruhunun Arayan Aydın Kemal Tahir” iç., Hece Dergisi, Yıl:16, Sayı:181, Özel Sayı:23, s. 6-13.
- AYDOĞAN, Metin, (2003), Avrupa Birliğinin Neresindeyiz: Tanzimat’tan Gümrük Birliğine, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- BERKES, Niyazi, (2004), Türkiye’de Çağdaşlaşma, Yayına Hazırlayan: Ahmet Kuyuş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BLOCH, Marc, (1983), Feodal Toplum, Çeviren: Mehmet A. Kılıçbay, Ankara: Savaş Yayınları.
- BOZDAĞ, İsmet, (1995), Kemal Tahir Sohbetleri, İstanbul: Emre Yayınları.
- COŞKUN, Sezai, (2006), “Kemal Tahir, Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer, (2003), Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu-Marksist Üretim Tarzı Kavramı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DURKHEİM, Emile, (1994), Sosyolojik Metodun Kuralları, Çeviren: Enver Aytekin, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- ECEVİT, Bülent, (2000), “Devlet Ana”, iç., Derleyen: Halit Refiğ, Gerçeğin Değişkenliğinde Kemal Tahir, İstanbul: Ufuk Kitapları, s. 137-140.
- EĞRİBEL, Ertan, (2004), “Baykan Sezer: Yeni Dünya Üzerinde Dolaşan Osmanlı Hayaleti”, iç., Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer’e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, s. 131-147.
- EĞRİBEL, Ertan, ÖZCAN, Ufuk, (2005), “Baykan Sezer Çalışma Günleri: Tarihte Doğu-Batı Çatışması Kitabı Üzerine”, iç., Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12: Semavi Eyice’ye Saygı, Tarihte Doğu-Batı Çatışması, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, s. 1-17.
- ERKUL, Ali, (2000), “Türk Sosyolojisi Tartışmaları”, iç., Yayına Hazırlayan: Sezgin Kızılcılık, Baykan Sezer’in Sosyoloji Anlayışı, Ankara: Anı Yayıncılık. S. 9-47.
- FEDAİ, Özlem, (2003), “Türk Romanında ve Düşüncesinde Bir Erdem Timsali Olarak Kemal Tahir”, iç., Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, s. 299-308.
- GÖYÜNÇ, Nejat, (1999), “Osmanlı Devleti Hakkında: Kuruluşunun 700. Yılı Münasebetiyle”, iç., Editör: Vedat Çorlu, Cogito: Osmanlılar Özel Sayısı, Sayı: 19, Yıl: 1999, İstanbul, s. 86-92.

HİLAV, Selahattin, (2000), “Kemal Tahir’in Felsefi Düşüncesi ve Devlet Ana”, iç., Derleyen: Halit Refiğ, Gerçeğin Değişkenliğinde Kemal Tahir, İstanbul: Ufuk Kitapları, s. 146-153.

KAÇMAZOĞLU, Hacı Bayram, (2001), Türk Sosyoloji Tarihine Giriş: Ön Koşullar, Cilt-1, İstanbul: Birey Yayıncılık.

KAÇMAZOĞLU, Hacı Bayram, (2002), Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar: Öncülleri ve Temelleri Çerçevesinde Yaklaşımlar, İstanbul: Birey Yayıncılık.

KAÇMAZOĞLU, Hacı Bayram, (2003), “Kemal Tahir ve Osmanlı”, iç., Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, s. 96-102.

KAYALI, Kurtuluş, (2010), “Sonuç Niyetine: Kemal Tahir, Tarihçi, Sosyolog, Romancı”, iç., Editör: Kurtuluş Kayalı, Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye’nin Ruhunu Aramak, İstanbul: İthaki Yayınları, s. 199-207.

KIZILÇELİK, Sezgin, (2001), “Sosyal Bilimlerdeki Multidisiplinarite Yönelimleri Çerçevesinde Tarih İle Sosyolojinin Yaklaşımı ve Baykan Sezer”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2001, Cilt:25 No:1, Sivas, s. 1-14.

KIZILÇELİK, Sezgin, (2004a), Özgünlüğün Sosyolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık.

KIZILÇELİK, Sezgin, (2004b), Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırmak, Ankara: Anı Yayıncılık.

KIZILÇELİK, Sezgin, (2005), Batı Bataklığı, Ankara: Anı Yayıncılık.

KIZILÇELİK, Sezgin, (2012), Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir, Ankara: Anı Yayıncılık.

KOLOĞLU, Orhan, (2001), “II. Abdülhamit’in Siyasal Düşüncesi”, iç., Editör: Mehmet Ö. Alkan, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt-1: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 273-276.

KONGAR, Emre, (2001), 21. Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

MERİÇ, Cemil, (2002), Sosyoloji Notları ve Konferansları, Yayına Hazırlayan: Mahmut Ali Meriç, İstanbul: İletişim Yayınları.

ORTAYLI, İlber, (2000), “Bir Siyasi Hikaye Olarak Devlet Ana”, iç., Derleyen: Halit Refiğ, Gerçeğin Değişkenliğinde Kemal Tahir, İstanbul: Ufuk Kitapları, s. 154-160.

SARIKOCA, Erem, (2003), “Kemal Tahir ve Toplum Farklılaşmaları”, iç., Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, s. 193-223.

SEZER, Baykan. (1991), “Türk Sosyolojisinin Tarihle İlişkileri”, İç. Tarih Ve Sosyoloji Semineri Bildirileri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Basımevi.

SEZER, Baykan, (1993), Sosyolojide Yöntem Tartışmaları, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.

SEZER, Baykan, (2006), Türk Sosyolojisinin Ana Soruları, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

ŞAN, Mustafa Kemal, (2003), “Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası”, iç., Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı-Kitap 10: Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, s. 174-192.

TAHİR, Kemal, (1989a), Notlar/Sanat Edebiyat-1, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal, (1989b), Notlar/Sanat Edebiyat-2, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.

TAHİR, Kemal, (1990), Notlar/Roman Notları-1: Topla Kasırga Darmadağın Olan Devlet, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal, (1991a), Notlar/Roman Notları-2: Batı Çıkmazı, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal, (1991b), Notlar/Roman Notları-3: Patriyot Ömer, Gülen Azap Çıkmazı, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal, (1992a), Notlar/Batılılaşma, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal, (1992b), Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal, (1992c), Notlar/Osmanlılık-Bizans, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal, (1992d), Notlar/Çöküntü, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal, (1993), Notlar/Kitap Notları, Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları.

TAHİR, Kemal, (2001), Kurt Kanunu, İstanbul: Tekin Yayınları.

TAHİR, Kemal, (2004), “Tarihsel Gerçeklerimizi Kavramak İçin Yapılacak Çalışmalara Giriş”, iç., Yayına Hazırlayan: Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11: Baykan Sezer’e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, s. 39-45.

TAHİR, Kemal, (2005), Devlet Ana, İstanbul: İthaki Yayınları.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, (2001), Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, İstanbul: Ülken Yayınları.